

POLITIKA OTVORENEJ VEDY V SLOVENSKEJ AKADÉMII VIED

Slovenská akadémia vied (ďalej len „SAV“) je samosprávna vedecká inštitúcia Slovenskej republiky, ktorej činnosť je zameraná na rozvoj vedy, vzdelanosti, kultúry a ekonomiky. SAV vykonáva svoju výskumnú činnosť prostredníctvom verejných výskumných inštitúcií, ktoré zakladá.

SAV uznáva otvorenosť vo vede ako jednu zo svojich hlavných zásad a zaväzuje sa ju presadzovať a propagovať prijímaním takých postupov, ktoré naplňajú vlastnosti otvoreného, reprodukovateľného a zodpovedného výskumu. SAV sa hlási k presadzovaniu princípov otvoreného prístupu k výstupom vedeckej činnosti financovanej z verejných zdrojov, predovšetkým k publikačným výstupom a výskumným dátam, ktoré sú afiliované s verejnými výskumnými inštitúciami SAV. SAV podporuje otvorené publikovanie, archiváciu a sprístupňovanie vedeckých publikácií a dát a buduje nevyhnutnú infraštruktúru na podporu otvorenej vedy.

Otvorená veda (Open Science) „reprezentuje prístup k výskumnému procesu založený na spolupráci, zdieľaní a otvorenom šírení poznatkov pomocou optimálneho využitia digitálnych technológií a aplikovania princípov otvorenosti v každom aspekte výskumného cyklu“¹

Politika otvorenej vedy v SAV, ktorej vypracovanie uložila *Stratégia SAV 2023*, vychádza zo svetových iniciatív otvorenej vedy² a je v súlade s Európskou politikou otvorenej vedy³ a Národnou stratégiou pre otvorenú vedu na roky 2021-2028⁴.

Politika otvorenej vedy v SAV sa vzťahuje na všetky verejné výskumné inštitúcie založené SAV a všetkých výskumných pracovníkov, ktorí sú v zamestnaneckom pomere so SAV a vykonávajú tvorivú vedecko-výskumnú činnosť v SAV.

SAV si uvedomuje, že zavádzanie prvkov otvorenej vedy je postupný proces, ktorý si vyžaduje podporu všetkých vedecko výskumných inštitúcií SAV, ako aj všetkých vedecko-výskumných pracovníkov pri nadobúdaní zručností potrebných pre publikovanie v režime otvoreného prístupu, pre dobrú správu a uchovávanie výskumných dát, ako aj vedomostí

¹ Foster Open Science 2020, <https://openscience.eu/foster-open-science>

² Napr. UNESCO <https://www.unesco.org/en/open-science>, Budapešťianska OA iniciatíva <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/>

³ https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/open-science_en

⁴ https://www.minedu.sk/data/files/10833_narodna-strategia-pre-otvorenu-vedu-na-roky-2021--2028.pdf

o právnych aspektoch a verejných licenciách. V tejto oblasti, ako aj pri zabezpečení nevyhnutnej technickej infraštruktúry, budú zabezpečovať odborné činnosti infraštruktúrne verejné výskumné inštitúcie SAV, predovšetkým Ústredná knižnica SAV, v. v. i. ako prevádzkovateľ a administrátor Inštitucionálneho repozitára SAV, ale aj organizačné zložky Centra spoločných činností SAV.

1. Publikovanie vedeckých prác autorov, ktorých zamestnávateľom je verejná výskumná inštitúcia založená SAV (zamestnanecké diela)

1.1. SAV odporúča autorom, ktorí publikujú zamestnanecké diela s afiliáciou verejnej výskumnej inštitúcie SAV, aby pri výbere publikačného zdroja (vydavateľa, časopisu) dbali na potrebu naplnenia podmienok otvoreného prístupu k publikáciám financovaných úplne alebo čiastočne z verejných zdrojov. Zamestnávateľia/autori sa musia zdržať udeľovania súhlasu na také použitie diela, ktoré by zamedzilo uplatňovaniu tzv. zelenej cesty open access, teda zamedzilo povinnosti vložiť a zároveň otvorene sprístupniť zamestnanecké dielo v Inštitucionálnom repozitári SAV v súlade so Smernicou o Inštitucionálnom repozitári Slovenskej akadémie vied z 25.6.2020. Smernica o Inštitucionálnom repozitári Slovenskej akadémie vied sa stáva neoddeliteľnou súčasťou tejto Politiky otvorenej vedy.

1.2. V prípade uzatvárania licenčných zmlúv na vydanie diela tretími stranami je treba preferovať nevýhradnú licenciu, a dostatočné autorské práva na splnenie podmienok otvoreného prístupu si ponechať. Autorom sa odporúča použiť dodatok k zmluve o vydaní⁵, alebo s vydavateľom osobitne dohodnúť vloženie a podmienky sprístupnenia publikácie v Inštitucionálnom repozitári SAV.

1.3. SAV odporúča zamestnancom pri sprístupňovaní zamestnaneckých diel formou otvoreného prístupu uprednostňovať dôveryhodné a kvalitné časopisy s úplným otvoreným prístupom (fully open access). Publikovaním v časopise s otvoreným prístupom (open access – OA) nie sú dotknuté povinnosti podľa Smernice o Inštitucionálnom repozitári Slovenskej akadémie vied.

1.4. SAV na národnej úrovni podporuje uzatváranie transformačných zmlúv (read and publish) s vydavateľmi dôveryhodných a kvalitných časopisov a nabáda autorov zo SAV využiť benefity týchto zmlúv.

1.5. SAV bude monitorovať výšku a zdroje úhrad APC (Article Processing Charges) poplatkov za publikácie, ktoré boli uhradené z prostriedkov verejných výskumných inštitúcií SAV.

2. Používanie trvalých identifikátorov

2.1. SAV vyžaduje od všetkých výskumných pracovníkov zriadenie a pravidelnú aktualizáciu trvalého a jedinečného identifikátora ORCID⁶ s profilom viditeľným pre verejnosť (Everyone Visibility) a ukladá povinnosť používať ho.

⁵ <https://sparcopen.org/our-work/author-rights/sparc-author-addendum-text/>

⁶ <https://orcid.org/>

3. Periodické publikácie

Periodické publikácie, ktorých vydavateľom alebo vlastníkom je verejná výskumná inštitúcia založená SAV, sa najneskôr do 31.12.2029 stanú v elektronickej verzii časopismi s úplným otvoreným prístupom (fully open access). Možnosť predaja tlačenej verzie publikácie týmto nie je dotknutá.

3.1. S odvolaním sa na vyššie uvedené, vydavatelia alebo vlastníci periodických publikácií:

- a) budú povinne používať trvané identifikátory na články (Digital Object Identifier - DOI) a na identifikáciu autorov (ORCID),
- b) umožnia autorom zachovať si primerané majetkové práva k autorským dielam na splnenie podmienok open access a povinne zavedú šírenie článkov na základe verejnej licencie (§ 76 zákona č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon); odporúča sa použitie verejných licencií Creative Commons⁷, pre články z časopisov predovšetkým CC BY 4.0,
- c) v záujme podpory zelenej cesty open access a definovania (auto)archivačnej politiky umožnia autorovi bezprostredne po vydaní vložiť vydateľskú verziu do inštitucionálneho repozitára alebo iného nekomerčného repozitára, a verejne článok šíriť prostredníctvom takéhoto repozitára v súlade s použitou CC licenciou, a to bez časového embarga,
- d) vynaložia maximálne úsilie na dosiahnutie štandardov a dobrej praxe otvoreného vedeckého publikovania s cieľom zápisu časopisu do Directory of Open Access Journals⁸,
- e) vynaložia maximálne úsilie na zápis (auto)archivačnej politiky časopisu/vydavateľa do Sherpa Romeo⁹,
- f) podľa potrieb redakcie zväžia zavedenie otvorených redakčných a publikačných platforiem, napr. Open Journal System,
- g) podporujúc etické princípy vedeckého publikovania a princípy akademickej integrity zväžia zavedenie systémov na kontrolu originality rukopisov (similarity check) a transparentných praktík do recenzného konania¹⁰,
- h) budú smerovať k povinnosti zverejňovať v článkoch odkazy na súvisiace dáta alebo metadáta o vedeckých dátach (pod licenciou CC BY, príp. CC 0), ktoré sú potrebné na overenie skutočností v článkoch uvedených.

4. Neperiodické publikácie

Neperiodické publikácie, ktorých vydavateľom je verejná výskumná inštitúcia založená SAV, a ktorých vydanie je finančne zabezpečené úplne alebo čiastočne z verejných zdrojov, budú povinne v elektronickej verzii publikované v režime open access. V ostatných prípadoch sa open access publikovanie odporúča. Možnosť predaja tlačenej verzie publikácie týmto nie je dotknutá.

⁷ <https://creativecommons.org/>

⁸ <https://www.doaj.org/>

⁹ <https://www.sherpa.ac.uk/romeo/>

¹⁰ Napr. <https://publicationethics.org/peerreview>

4.1 S odvolaním sa na vyššie uvedené vydavateľia on-line neperiodických publikácií:

- a) budú povinne používať trvané identifikátory na knihy alebo kapitoly/príspevky (Digital Object Identifier) a na identifikáciu autorov (ORCID),
- b) umožnia autorom zachovať si primerané majetkové práva k autorským dielam na splnenie podmienok open access a povinne zavedú šírenie elektronickej verzie publikácie na základe verejnej licencie (§ 76 zákona č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon); odporúča sa použitie verejných licencií Creative Commons, pre knižné publikácie je prípustná aj licencia CC BY NC ND 4.0,
- c) v záujme podpory zelenej cesty open access a definovania (auto)archivačnej politiky umožnia autorovi bezprostredne po vydaní vložiť vydateľskú verziu alebo verziu publikácie po recenznom konaní do inštitucionálneho repozitára alebo iného nekomerčného repozitára a verejne publikáciu šíriť prostredníctvom takéhoto repozitára v súlade s použitou CC licenciou, a to bez časového embarga; v oblasti spoločenských a humanitných vied je prípustné max. embargo 12 mesiacov,
- d) vynaložia maximálne úsilie na dosiahnutie štandardov a dobrej praxe otvoreného vedeckého publikovania s cieľom zápisu vydavateľa knižných publikácií do Directory of Open Access Books¹¹.

5. Výskumné dáta

5.1. SAV požaduje, aby verejné výskumné inštitúcie SAV venovali dostatočnú pozornosť manažmentu výskumných dát.

5.2. Pri projektoch financovaných úplne alebo čiastočne zo štátneho rozpočtu ako inštitucionálnej formy podpory sa odporúča vypracovanie plánu manažmentu dát (Data Management Plan), ktorý sa stane povinným prvkom otvorenej vedy v SAV od 1.1.2027.

5.3. Pri projektoch financovaných úplne alebo čiastočne z iných verejných zdrojov sa vypracovanie plánu manažmentu dát (Data Management Plan) riadi pravidlami financovateľa projektu.

5.4. SAV vyžaduje od výskumných pracovníkov, aby vkladali výskumné dáta potrebné na validáciu výsledkov obsiahnutých vo vedeckých publikačných výstupoch, ako aj iné relevantné dáta, do otvoreného dátového repozitára¹², a metadáta o vedeckých dátach (dátový záznam) sprístupňovali pod verejnou licenciou (§ 76 zákona č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon); odporúča sa použitie verejných licencií Creative Commons CC BY, príp. CC 0. Po sprístupnení Inštitucionálneho repozitára SAV sa bude prednostne vyžadovať ukladanie dát do tohto repozitára.

¹¹ <https://www.doabooks.org/>

¹² Napr. ZENODO, <https://zenodo.org/>,

5.5. Verejné výskumné inštitúcie SAV musia pri zachovaní práv duševného vlastníctva a etických princípov zabezpečiť, aby dáta boli v súlade s FAIR princípmi¹³ vyhľadateľné, dostupné, interoperabilné a opakovane použiteľné. Datasets by mali byť označené trvalými identifikátormi.

5.6. Sprístupňovanie vedeckých dát sa riadi zásadou: „tak otvorene, ako je možné, tak zatvorene, ako je nevyhnutné“. Ak nie je možné výskumné dáta sprístupniť z oprávnených dôvodov (napr.: predpoklad komerčného využitia, z dôvodu ochrany osobných údajov, súkromia, dôvernosti, obchodného tajomstva, bezpečnostných pravidiel, práv duševného vlastníctva), malo by to byť jasne vysvetlené v pláne manažmentu dát. Tým nie je dotknuté ustanovenie o povinnosti otvorene sprístupniť metadáta o vedeckých dátach.

5.7. Podrobnosti o ukladaní a sprístupňovaní výskumných dát upraví vnútorný predpis, ktorý vydá Predsedníctvo SAV.

6. Otvorené IT nástroje, softvér, otvorený zdrojový kód

Softvér s otvoreným zdrojom (OSS) je počítačový softvér vydávaný pod niektorou z otvorených licencií, v ktorej držiteľ autorských práv udeľuje ostatným používateľom práva na používanie, štúdium, modifikáciu, zdieľanie a distribúciu softvéru, jeho zdrojového kódu alebo dizajnu. Vybraná verejná licencia musí umožňovať úpravy, odvodené diela a zdieľanie za rovnakých alebo kompatibilných podmienok.

6.1. SAV odporúča vedeckým pracovníkom maximalizovať dostupnosť softvéru a zdrojového kódu tak, ako je možné a do miery, ktorá je nutná s ohľadom na práva duševného vlastníctva, etické štandardy, GDPR a stupeň dôvernosti v rámci jednotlivých projektov a zmluvných spoluprác.

6.2. SAV odporúča využívať pre zverejňovanie OSS voľne prístupné úložiská¹⁴.

7. Otvorená infraštruktúra

SAV bude podporovať iniciatívy na zdieľanie výskumnej infraštruktúry vo vlastníctve verejných výskumných inštitúcií SAV a vytvorí podmienky pre jej efektívne a férové využívanie.

8. Občianska veda

SAV bude podporovať projekty občianskej vedy s cieľom zapájať verejnosť do vedeckého procesu, čo prispieva nielen k popularizácii vedy, ale aj vytvára príležitosť pre budovanie dôvery medzi vedeckou komunitou SAV a verejnosťou.

¹³ Z angl. Findability, Accessibility, Interoperability, and Reusability

¹⁴ Napr. GitHub, <https://github.com/>

9. Závěrečné ustanovenia

SAV do 1. 1. 2027 zabezpečí úpravu interných predpisov vnútorných grantových schém SAV tak, aby zverejňovanie výstupov projektov bolo v súlade s touto Politikou otvorenej vedy v SAV.

SAV bude postupne zavádzať také hodnotiace princípy, ktoré obsahujú aj uplatňovanie dobrej praxe vo všetkých prvkoch otvorenej vedy, osobitne v oblasti naplňovania Inštitucionálneho repozitára SAV a vydávania periodických a neperiodických publikácií s finančnou podporou z centrálnych zdrojov SAV, pričom kompetencie Edičnej rady SAV týmto nie sú dotknuté.

Tento dokument Politika otvorenej vedy v SAV schválilo Predsedníctvo SAV na svojom zasadnutí dňa 12. 12. 2024.

Politika otvorenej vedy v SAV nadobúda platnosť dňom podpisu a účinnosť 1. 1. 2025.

prof. RNDr. Pavol Šajgalík, DrSc., v. r.
predseda SAV